

Province of the
EASTERN CAPE
EDUCATION

Iphondo leMpuma Kapa: Ishebe leMfundo
Provinsie van die Oos Kaap: Departement van Onderwys
Porafensie Ya Kapa Botjhabela: Lefapha la Thuto

NASIONALE SENIOR SERTIFIKAAT

GRAAD 11

NOVEMBER 2025

GESKIEDENIS V2 ADDENDUM

Hierdie addendum bestaan uit 14 bladsye.

VRAAG 1: HOE HET DIE OPKOMS VAN SWART-NASIONALISME BYGEDRA TOT DIE WEERSTAND TEEN DIE UNIE VAN SUID-AFRIKA SE SEGREGASIEBELEIDE VANAF 1910 TOT DIE 1920's?

BRON 1A

Die bron hieronder handel oor die redes vir die stigting van die *South African Natives National Congress* (SANNC) in 1912.

In reaksie op die stigting van die Unie in 1910 het jong Afrikane-leiers (Pixley ka Isaka Seme, Richard Msimang, George Montsioa, Alfred Mangena) saam met gevestigde leiers van die *South African Native Convention* gewerk om die vorming van 'n nasionale organisasie te bevorder. Die breër doel was om 'n organisasie te skep wat verskeie Afrikagroepe sou verenig.

Op 8 Januarie 1912 is die eerste Afrikane-nasionalistiese beweging in Bloemfontein gestig. Die *South African Native National Congress* (SANNC) is hoofsaaklik bygewoon deur tradisionele hoofmanne, onderwysers, skrywers, intellektuele en sakemanne. Die meeste afgevaardigdes het sendingonderrig ontvang. Hulle het sterk geglo in die 19de-eeuse waardes van 'verbetering' en 'vooruitgang' van Afrikane binne 'n wêreldwye Europese 'beskawing' en kultuur. In 1924 het die SANNC sy naam verander na die African National Congress (ANC) om 'n sterker Afrikane-identiteit binne die beweging te vestig.

Die aanvaarding van 'n nuwe naam was 'n belangrike stap in die strewe na politieke bewussyn en eenheid onder swart Suid-Afrikaners, aangesien die organisasie breër ideologieë en strategieë begin aanvaar het vir massa-mobilisasie teen rasse-ongeregtigheid.

Teenstand teen die Naturellegondwet van 1913 wat deur die regering ingestel was, was matig. John Dube het sy koerant gebruik om internasionale aandag en steun te werf. Dube was een van ses mense wat na Brittanje gestuur is om te probeer keer dat hierdie wet geïmplementeer word. Op 9 Mei is die eerste groot protesvergadering deur die SANNC georganiseer by die Masonic saal in St. James, Kaapstad. Hierdie protes-aksies was egter onsuksesvol om enige beleidsverandering teweeg te bring.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/article/history-grade-11-topic-4-contextual-overviewing>.

Toegang op 12 April 2025 verkry.]

BRON 1B

Hierdie uittreksel beskryf hoe vroue in Waaihoek, Bloemfontein, op beperkings en paswette wat op hulle afgedwing is, reageer het.

Aanvanklik was daar geen onderskeid tussen Swart en Bruin mense in Bloemfontein nie, en hulle het in dieselfde gebiede gewoon – anders as in ander dele van die land, soos die Kolonie van Natal en die Kaap. Hierdie demografiese groepe is toe as Swart geklassifiseer. Waaihoek, 'n nedersetting vir Swart mense net buite die dorp, het ontstaan om die groeiende Swart bevolking te akkommodeer en om mense weg te skuif van die spoorlyn waar baie as plakkers gewoon het. Die stigting van Waaihoek het gelei tot die instelling van formele regulasies wat Swart mense tot daardie area beperk het, weg van die blanke bevolking. Die Oranje-Vrystaat was ook die eerste gebied in Suid-Afrika wat paswette vir vroue ingestel het.

Swart vroue, wat swaar gely het onder die paswette, het besluit om op te tree. Geïnspireer deur die eerste vergadering van die South African Native National Congress (SANNC) in hul dorp in Februarie 1912, is die Bantoe-vroueliga (BVL) onder leiding van Charlotte Maxeke gestig. Die Oranje-Vrystaatse Naturelle- en Bruinvrouevereniging (onder leiding van Catharina Symmons en Katie Louw) en die African People's Organisation ('n hoofsaaklik Bruin organisasie in die Wes-Kaap) was ook aktief in die stryd teen rassebeperkings. Hulle het 'n petisie na dorpe en nedersettings in die Oranje-Vrystaat gestuur. Honderde vroue het na die polisiestase opgeruk en hul pasboeke in die openbaar opgeskeur en verbrand. Sommige van hulle het plakkate gedra met slagspreuke soos "Pasboeke beteken behoeftige kinders" en "Pasboeke beteken gebroke huise." 80 vroue is in die volgende twee dae gearresteer. Vir baie Waaihoek-vroue was tronkstraf 'n klein prys om te betaal ter wille van die groter saak: om, soos Sol Plaatje dit stel, "die kettings van onderdrukking deur middel van passiewe verset," te verbreek.

[Uit <https://nvdatabase.swarthmore.edu/content/south-african-bantu-women-win-anti-pass-campaign-orange-free-state-1912-1918>. Toegang op 20 Mei 2025 verkry.]

BRON 1C

Hierdie foto wys swart- en kleurlingvroue wat in 1913 teen paswette in Bloemfontein, Vrystaat, betoog.

[Uit <https://ditsong.org.za/en/womens-anti-apartheid-resistance-movements>. Toegang op 20 Mei 2025 verkry.]

VERTALING OP PLAKKAAT:

Pasboeke beteken behoeftige kinders
Pasboeke beteken gebroke huise

BRON 1D

Hierdie bron beskryf hoe gewone Suid-Afrikaanse vroue teen onregverdigde regulasies geprotesteer het en ondersteuning van die SANNC en die ICU ontvang het.

Die regulasies rondom tuisgebroude bier in plattelandse gebiede van Natal en klein dorpe in 1928/29 het tot 'n nuwe brandpunt van verset onder swart vroue gelei. Bierdrink was 'n gewilde sosiale praktyk onder Zoeloe mans, terwyl bierbrouery aan vroue 'n geleentheid gegee het om 'n klein inkomste te verdien en so hul onafhanklikheid te help behou. Die regering het egter besef dat, deur beheer oor die informele drankhandel te neem, hulle die vroue se strewe na ekonomiese, sosiale en politieke bemagtiging kon onderdruk, en terselfdertyd hul eie bierkroeë kon vestig. Dit sou groter beheer oor Afrikane in reservate en informele nedersettings (*townships*) verseker – en ook 'n bietjie wins oplewer wat selfs meer beperkings kon finansier.

Met die Drankwet (*Liquor Act*) van 1928 in werking, het polisieklompjagte begin. Die privaatheid van huise is aangetas, huise is verwoes, vloere is opgegrawe, meubels is vernietig, en drank is gekonfiskeer (afgeneem). Buiten die skade aan hul eiendom, het die nuwe regulasies die vroue swaar getref. Die produksie en gebruik van '*utshwala*' (tuisgebroude bier) is beperk tot munisipale kroeë. Vroue het nie net hul inkomste verloor nie, maar moes ook toekyk hoe hul mans hul lone nou in daardie kroeë uitgee – wat die owerhede nóg ryker gemaak het.

Die vroue het besluit om self op te tree. Met die ondersteuning van die Natalse tak van die ICU, en saam met sommige mans, was hulle vasbeslote om teen die regulasies te protesteer, die kroeë te boikot en hulle te sluit. Vroue het op militante wyse na dorpe opgeruk, oorlogsliedere gesing en hul keries geswaai. Hulle het die kroeë aangeval en manlike klante daar aangerand.

Daar is beweer dat die kerk, en veral die Christelike geloof, 'n verenigende krag onder die vroue was. Een van die hoof-organiseerders was Ma-Dhlamini, wat bekend daarvoor was dat sy aan die voorpunt van elke betoging was.

[Uit <https://sahistory.org.za/article/history-womens-struggle-south-africa1910s>.
Toegang op 20 Mei 2025 verkry.]

VRAAG 2: HOE HET AFRIKANER-NASIONALISME HOMSELF DEUR VERSKEIE ORGANISASIES IN DIE 1930's EN 1940's UITGEDRUK?**BRON 2A**

Die bron hieronder verduidelik die faktore wat tot die opkoms van Afrikaner-nasionalisme gelei het.

Dit was wrok (woede) oor die ongelyke verspreiding van status, rykdom, politieke beheer, asook die vrees vir kulturele absorpsie in 'n Engels-georiënteerde samelewing wat Afrikaner-nasionalisme aangewakker het. Hulle merkwaardige herstel ná hul nederlaag was 'n deurslaggewende feit in die twintigste-eeuse Suid-Afrikaanse geskiedenis, met verreikende gevolge, nie net vir die samestelling en karakter van die blanke elite nie, maar ook vir dié wat van gewone burgerregte uitgesluit is.

Die verhaal van Afrikanerskap se herlewing uit die as van hul nederlaag in 1902 tot onbetwiste heerskappy oor Suid-Afrika is 'n merkwaardige een, wat deur Afrikaner-propagandiste breedvoerig romantiseer is as 'n moderne weergawe van 'n klein Afrikaner-Dawid wat die Britse Goliath verslaan het.

Die migrasies na die stede, tesame met die Boere se nederlaag teen die Britse magte, was die twee kragte wat Afrikaner-nasionalisme deurslaggewend gevorm het. Met die mineraalrewolusie het industrialisasie die Boere in 'n stedelike proletariaat (werkerklas) verander wat in diens van 'n buitelandse, kapitalistiese klas was. Die feit dat Engelssprekendes finansies, handel en mynbou gemonopoliseer (beheer) het, het Afrikaners oortuig dat hul nasionale vyand en hul klasvyand een en dieselfde was. Afrikaner-nasionalisme het dus 'n drieledige stryd geword: 'n kulturele, ekonomiese en politiese een.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/archive/book-4-industrialisation-rural-change-and-nationalism-chapter-3-afrikaner-nationalism-1930s>. Toegang op 11 April 2025 verkry.]

BRON 2B

Die bron hieronder verduidelik die rol wat Afrikaans gespeel het om Afrikaners te verenig.

Die Genootskap van Ware Afrikaners (GWA), 'n organisasie wat die Afrikaanse taal bevorder het, is deur ds. S.J. du Toit op 14 Augustus 1875 gestig. Teen daardie tyd is die taal reeds deur baie mense van verskillende rasse en etniese groepe regoor Suidelike Afrika gepraat. Namate die taal verder ontwikkel het, het wit Afrikaanssprekendes van die Engelssprekende gemeenskap begin afstand doen as gevolg van die wrok (bitterheid) ná hul nederlaag in die Anglo-Boereoorlog van 1899–1902.

Hierdie bittere gevoel is vererger deur die behandeling van Afrikaanse vroue en kinders in oorlogskonsentrasiekampe, die Britse “verskroeiende aarde”-beleid, en die armoede wat baie Afrikaners as gevolg daarvan gelei het. Die verlies aan moreel onder Afrikaners het aanleiding gegee tot 'n 'Kultuur'-veldtog om Afrikaans te bevorder, en dit het tot die stigting van die Afrikaner Broederbond gelei. Die Broederbond het op sy beurt ander kulturele instellings tot stand gebring, soos die FAK (Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings). In 1924 het Afrikaans, in teenstelling met Nederlands, amptelike erkenning ontvang, en 'n nuwe Suid-Afrikaanse vlag is drie jaar later ingestel.

Die Nasionale Party het ook 'n belangrike rol in die konsolidering van Afrikanerkultuur gespeel, aangesien dit Afrikaner-nasionalisme en rassieskeiding beklemtoon het. Toe die party die Suid-Afrikaanse verkiesing van 1948 gewen het, is maatreëls ingestel om wit Afrikaanssprekendes voorkeur te gee wat werk en besigheid betref het.

[Uit <https://www.sahistory.org.za/article/afrikaner>. Toegang op 12 April 2025 verkry.]

BRON 2C

Die bron hieronder verduidelik hoe regstellende aksie toegepas is om die ekonomiese toestand van die arm blankes in die 1930's te verbeter en Afrikaners te verenig.

Die depressie van die vroeë 1930's het 'n groot aantal Afrikaners van die platteland na die stede gedwing. Baie van hulle het nie oor die nodige vaardighede beskik om hulself in die nuwe en mededingende stedelike omgewing te laat geld nie en is tot relatief lae betaalde poste beperk. Byvoorbeeld in 1939 het amper 40% van verstedelike manlike Afrikaners hulself in die volgende beroepe bevind – hande-arbeider, mynwerker, spoorwegwerkers en messelaars. Volgens die 1932-verslag van die Carnegie Kommissie van Onderzoek na Blanke Armoede, kon tussen 200 000 en 300 000 mense as 'baie arm' geklassifiseer word.

Armoede was nie beperk tot die stedelike gebiede nie. Dit was ook besonder erg in die Noord-Kaap met sy nomadiese trekboere, in die Bosveld van Transvaal, in die Karoo en Klein-Karoo met hul sukkelende boere en bywoners, en in die Suid-Kaap waar voormalige onafhanklike houtkappers 'n verlore stryd teen gierige houtmaatskappye gevoer het.

Verarmde Afrikaners moes ter wille van die volk gered word. In die Broederbond, sowel as in ander kringe, is 'n strategie oorweeg wat etniese mobilisasie met die bevordering van 'volkskapitalisme' kombineer het as 'n moontlike oplossing vir die probleem. Daar is gehoop dat die posisie van Afrikaanssprekendes verbeter kon word deur groepsidentifikasie en samewerking. 'n Kompleks netwerk van Afrikaner-organisasies is in die 1930's tot stand gebring en bestaande organisasies is versterk. Dwarsoor die spektrum, van finansiële instellings soos Sanlam en Volkskas, tot jeugbewegings soos die Voortrekkers, het organisasies met 'n Afrikaner-stempel ontstaan. Belangrik in hierdie verband was 'n oorkoepelende liggaam, die Federasie van Afrikaanse Kultuurverenigings (FAK), wat gesorg het dat alle Afrikaner kultuurvorme 'n duidelike nasionalistiese rigting inslaan. Die wesenlike en kulturele grondslag van Afrikaner-nasionalisme is sistematies hierdeur gelê.

[Uit <https://www.history.com/topics/great-depression/works-progress-administration>.

Toegang op 15 April 2025 verkry.]

BRON 2D

Hierdie foto toon die hulp wat verleen is om die armblanke-kwessie aan te spreek.

[Uit https://johnedwinmason.typepad.com/john_edwin_mason_photogra/2010/10/poor-whites-south-africa-backstory.html. Toegang op 13 April 2025 verkry.]

VRAAG 3: HOE HET DIE PAN AFRICANIST CONGRESS (PAC) OP DIE APARTHEIDSREGERING SE ONDERDRUKKENDE MAATREËLS GEREAGEER?

BRON 3A

Hierdie bron verduidelik die ontstaan van die PAC in Orlando, Soweto, op 6 April 1959.

Gedurende die 1950's het die apartheidsregering gedurig nuwe maniere ingestel om die bevrydingstryd te onderdruk. Baie lede van die African National Congress (ANC) het ongeduldig geraak met die onvermoë van vreedsame protes om resultate te lewer.

Die redes vir die skeuring in die ANC was dat die PAC beleid verkondig het wat teenstrydig was met die 'veelrassige' beleid van die ANC (destyds het die ANC uit verskillende rassegroepe bestaan), en dat lede gefrustreerd was met die ANC se beleide soos uitgedruk in die Vryheidsmanifes van 1955. Hulle het Robert Mangaliso Sobukwe as hul eerste president verkies en Potlako Leballo as sekretaris, en besluit om die ANC se Program van Aksie en Versetveldtog (*Defiance Campaign*) te volg. Robert Sobukwe se leierskap van die PAC was gebaseer op 'n visie van 'n 'Afrika vir Afrikane'-beweging wat massa-aksie teen diskriminasie bevorder het. Dit is egter onakkuraat (verkeerd) om te sê dat Sobukwe se Afrika-sentriese benadering 'rassig' of direk teenoor die ANC se 'veelrassige' beleid gestaan het. Sobukwe het geglo dat, eerder as om 'n beleid van 'veelrassigheid' te aanvaar, of om 'n party te vorm wat uit verskillende groepe bestaan, mense eerder by die PAC op 'n individuele of 'nie-rassige' grondslag moet aansluit ter ondersteuning van 'n verenigde Afrikabeweging.

[Uit <https://sahistory.org.za/article/origins-formation-sharpeville-and-banning-1959-1960>.

Toegang op 15 April 2025 verkry.]

BRON 3B

Die bron beklemtoon hoe die Pan Africanist Congress (PAC) in Sharpeville in Maart 1960 teen die Paswette geïntestest het.

Sharpeville, 'n swart woonbuurt buite Vereeniging, is in die 1950's nie deur anti-apartheids demonstrasies geraak soos omliggende dorpe nie. In 1960 het Robert Sobukwe se Pan Africanist Congress (PAC), 'n politieke organisasie wat teen die apartheidsregering gekant was, tot 'n nasionale dag van protes teen die paswette uitgeroep en die dorp se eerste anti-apartheidsbetoging gereël. Om die moontlikheid van geweld te verminder, het hy 'n brief aan die Sharpeville-polisiekommissaris geskryf waarin hy die beplande protes aangekondig het en beklemtoon het dat die deelnemers nie-gewelddadig sou wees.

Die PAC het sy ondersteuners gevra om op die vasgestelde datum hul pasboeke by die huis te los en by polisiekantore regoor die land te vergader, sodat hulle hulself beskikbaar kon stel om gearresteer te word. Die veldtog se slagspreuk was "GEEN BORG! GEEN VERDEDIGING! GEEN BOETE!" Die PAC het redeneer dat die tronke oorvol sou wees indien duisende mense gearresteer word.

'n Geskatte 7,000 Suid-Afrikaners het voor die Sharpeville-polisiekantoor saamgedrom om teen die paswette te protesteer. Byna 300 polisielede het opgedaag om die vreedsame betoging te beëindig. Toe hulle probeer het om die skare te laat opbreek en versprei, is 'n polisielid omgestamp, en baie in die skare het nader beweeg om te sien wat gebeur het.

Volgens polisiewaarnemers is klippe gegooi en het die polisie het paniekerig en impulsief op die skare losgebrand met gewere. Ander ooggetuies het egter gesê dat daar geen bevel was om te skiet nie, en dat die polisie nie eers waarskuwingskote afgevuur het nie. Soos die betogers probeer vlug het van die gewelddadige toneel, het die polisie steeds op die skare geskiet. Nege-en-sestig Afrikane is dood gemaak en 186 is gewond, met die meeste wat in die rug geskiet is.

[Uit <https://sahistory.org.za/article/pan-africanist-congress-pac>. Toegang op 15 April 2025 verkry.]

BRON 3C

Hierdie foto is by Sharpeville geneem en wys 'n skare wat op 21 Maart 1960 van koeëls vlug. Polisie kan in die agtergrond op hul gepantserde motors gesien word, terwyl hulle aanhou om op die vlugtende betogers te skiet.

[Uit <https://www.magnumphotos.com/newsroom/politics/ian-berry-sharpeville-massacre>.
Toegang op 27 Mei 2025 verkry.]

BRON 3D

Die bron handel oor die Suid-Afrikaanse regering se reaksie ná die Sharpeville-slagting.

Dr. Verwoerd het die polisie geloof vir hul optrede. Robert Sobukwe en ander leiers is ná die Sharpeville-slagting gearresteer en aangehou. Teen 25 Maart het die Minister van Justisie die gebruik van pasboeke landwyd opgeskort (gestaak), en Hoofman Albert Luthuli en Professor Z.K. Matthews het alle Suid-Afrikaners gevra om op 28 Maart 1960 'n nasionale roudag vir die slagoffers te hou. Die oproep tot 'n "weg-bly" op 28 Maart was uiters suksesvol en was die eerste nasionale staking in die land se geskiedenis.

Op dieselfde dag het die regering gereageer deur 'n noodtoestand af te kondig en alle openbare byeenkomste te verbied. Die polisie en weermag het duisende Afrikane gearresteer wat saam met hul leiers in hegtenis geneem is, maar tog het die massa-aksie voortgeduur. Die dodetal het gestyg, maar geen wit polisiemanne is dood nie en net 60 is beseer. Buitelandse konsulate is egter oorval met immigrasie versoeke en vreesbevange wit Suid-Afrikaners het hulself bewapen.

Die Minister van Justisie het om kalmte gevra, en die Minister van Finansies het immigrasie aangemoedig. Die enigste minister wat enige bedenkinge (negatiewe gevoelens) oor die regeringsbeleid uitgespreek het, was Paul Sauer. Sy protes is eenvoudig geïgnoreer.

'n Week ná die afkondiging van die noodtoestand is die ANC en die PAC verbied onder die Wet op Onwettige Organisasies van 8 April 1960. Albei organisasies is as 'n ernstige bedreiging vir die publiek se veiligheid beskou, en die stemming het 128 teenoor 16 ten gunste van hierdie verbod gestaan.

[Uit <https://sahistory.org.za/article/aftermath-sharpeville-massacre-1960>. Toegang op 15 Mei 2025 verkry.]

ERKENNINGS

[*https://ditsong.org.za/en/womens-anti-apartheid-resistance-movements/*](https://ditsong.org.za/en/womens-anti-apartheid-resistance-movements/)

[*https://johnedwinmason.typepad.com/john_edwin_mason_photogra/2010/10/poor-whites-south-africa-backstory.html*](https://johnedwinmason.typepad.com/john_edwin_mason_photogra/2010/10/poor-whites-south-africa-backstory.html)

[*https://nvdatabase.swarthmore.edu/content/south-african-bantu-women-win-anti-pass-campaign-orange-free-state-1912-1918*](https://nvdatabase.swarthmore.edu/content/south-african-bantu-women-win-anti-pass-campaign-orange-free-state-1912-1918)

[*https://www.history.com/topics/great-depression/works-progress-administration.*](https://www.history.com/topics/great-depression/works-progress-administration)

[*https://www.magnumphotos.com/newsroom/politics/ian-berry-sharpeville-massacre/*](https://www.magnumphotos.com/newsroom/politics/ian-berry-sharpeville-massacre/)

[*https://sahistory.org.za/article/aftermath-sharpeville-massacre-1960*](https://sahistory.org.za/article/aftermath-sharpeville-massacre-1960)

[*https://sahistory.org.za/article/history-womens-struggle-south-africa1910s*](https://sahistory.org.za/article/history-womens-struggle-south-africa1910s)

[*https://sahistory.org.za/article/origins-formation-sharpeville-and-banning-1959-1960:*](https://sahistory.org.za/article/origins-formation-sharpeville-and-banning-1959-1960:)

[*https://sahistory.org.za/article/pan-africanist-congress-pac*](https://sahistory.org.za/article/pan-africanist-congress-pac)

[*https://www.sahistory.org.za/archive/book-4-industrialisation-rural-change-and-nationalism-chapter-3-afrikaner-nationalism-1930s*](https://www.sahistory.org.za/archive/book-4-industrialisation-rural-change-and-nationalism-chapter-3-afrikaner-nationalism-1930s)

[*https://www.sahistory.org.za/article/afrikaner*](https://www.sahistory.org.za/article/afrikaner)

[*https://www.sahistory.org.za/article/history-grade-11-topic-4-contextual-overviewn*](https://www.sahistory.org.za/article/history-grade-11-topic-4-contextual-overviewn)